

Категорії справ, що можуть бути розглянуті в порядку окремого провадження, закріплені в ч. 2 ст. 234 ЦПК. Діюче цивільне процесуальне законодавство надає не вичерпаний перелік справ, що розглядаються за правилами окремого провадження. Законодавством можуть бути передбачені інші категорії справ, що повинні розглядатися в порядку окремого провадження.

АНДРОНОВ І. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук

ПРИНЦИП ОСТАТОЧНОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ «RES JUDICATA»

Рішення суду як найважливіший акт правосуддя покликане забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права.

Конституція України закріплює як одну із засад цивільного судочинства забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (п. 8 ч. 3 ст. 129). Водночас у п. 9 ст. 129 Конституції України зазначається про обов'язковість рішень суду. Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, — і за її межами (ст. 14 ЦПК).

Отже право та гарантована законом можливість оскарження судового рішення не повинна ставити під сумнів стабільність тих правовідносин, які були офіційно підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили. Учасник правовідносин, суб'єктивне право якого було підтверджене та захищене законною силою судового рішення, повинен бути впевнений у його непорушності, оскільки від цього багато в чому залежить довіра громадян до судової системи та переконаність в ефективності судової форми захисту права.

В цьому проявляється тісний взаємозв'язок принципів правової визначеності та остаточності судового рішення (*res judicata*). Про непорушність та неухильне дотримання даних принципів неодноразово зазначалося у рішеннях Європейського Суду з прав людини.

Так, у п.п. 51, 52 рішення у справі «Рябих проти Росії» (2003) Європейський Суд з прав людини наголошує, що право на справедливе слухання судом, яке гарантовано § 1 ст. 6 Конвенції, має бути інтерпретоване у світлі преамбули до Конвенції, яка проголошує у відповідній частині, що верховенство права має стати спільним набутком Високих Договірних Сторін. Одним із визначальних принципів верховенства права є принцип правової визначеності, що вимагає, серед іншого, що, якщо суди остаточно визначили питання, їхнє рішення не повинне ставитися під запитання. Правова визначеність передбачає повагу до принципу *res judicata*, що є принципом остаточності рішень. Цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не повинна вимагати перегляду остаточного і зобов'язувального судового рішення лише з метою повторного слухання та прийняття нового рішення у справі. Вказані положення були застосовані Європейським Судом з прав людини у цілій низці рішень проти України, наприклад, у таких справах як «Світлана Науменко проти України» (2004), «Трегубенко проти України» (2004), «Полтораченко проти України» (2005), «Жердін проти України» (2006).

Тобто дотримання принципу *Res judicata* вимагає від держави створення на національному рівні гарантій стабільності судових рішень, що набрали законної сили. Процедура перегляду таких рішень не повинна перетворюватись на повторний розгляд справи по суті, за термінологією — на прикриті апеляцію (тобто торкатись питань факту), а може стосуватись лише порушень судом норм закону під час розгляду справи.

Суд наголошує, що § 1 ст. 6 охороняє право кожного подавати будь-яку скаргу до суду чи трибуналу стосовно його громадянських прав і обов'язків. У цьому сенсі стаття містить поняття «право на суд», в якому право на доступ, тобто право ініціювати провадження у судах з розгляду цивільних справ, становить одну зі складових. Однак де право було б ілюзорним, якби правова система однієї з Договірних Сторін дозволяла, аби остаточно, зобов'язувальне судове рішення залишалось бездієвим на шкоду одній зі сторін. Було б незрозумілим, якби § 1 ст. 6 деталізував процедурні гарантії, надані сторонам судового процесу, — розгляд справ у суді, який є справедливим, прилюдним і швидким, — без застосування впровадження судових рішень. Розуміння значення ст. 6 як такої, що переймається виключно доступом до суду та проведенням процедур, ймовірно, призвело б до ситуацій, не сумісних із принципами верховенства права, поважати які зобов'язалися Договірні Сторони, ратифікувавши Конвенцію. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має, таким чином, вважатися невід'ємною частиною «суду» для цілей ст. 6 Конвенції (рішення у справі «Хорнсбі проти Греції» (1997)).

Європейський Суд та Комітет Міністрів Ради Європи неодноразово стверджували, що ст. 6 Конвенції, зокрема, вимагає створення гарантій

не лише самого судового розгляду, а й реального виконання судового рішення. Так, у Рекомендації № Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи «Про примусове виконання» від 09.09.2003 року зазначається, що примусове виконання судового рішення є невід'ємною частиною фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд в розумний строк, гарантованого статтею 6 Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стверджуючи, що держави-члени зобов'язані забезпечити усім особам, які отримали остаточне і обов'язкове рішення суду, право на його примусове виконання. Невиконання судового рішення або вступ його в силу із затримкою можуть зробити це право недіючим або уявним на шкоду одній стороні.

Безкінечна можливість оскарження судового рішення (зокрема така, що не обмежена певними розумними строками) ставить під сумнів можливість виконання судового рішення, перетворюючи право на судовий захист у просту декларацію.

Водночас дія принципу *Res judicata* не усуває можливості апеляційного перегляду судового рішення, який може бути максимально повним, та стосуватися як питань права, так і питань факту, оскільки предметом такого перегляду є судові рішення, яке не набрало законної сили, а отже не набуло статусу остаточного. Також не суперечить даному принципу перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами, крім випадків, коли задоволення судом заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами відбувається всупереч вимогам ЦПК.

ЦАЛ-ЦАЛКО Ю. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук

МІСЦЕ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

На забезпечення соціального, правового та демократичного принципу побудови нашої країни, в Україні створена і діє система судів загальної юрисдикції, засобами якої, здійснюється правосуддя. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

У 2010 році було прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41–42, № 43,